

3. Василькова О.И. Кризисы на жизненном пути молодежи: современное социально-психологическое измерение. – Донецк: Каштан, 2006. – 362 с.
4. Вундт В. Психология душевных волнений / Под. ред. К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1993. – С. 48-65.
5. Гринберг Дж. Управление стрессом. – 7-е изд. – СПб: Питер, 2002.– 496 с.
6. Ключников С.Ю. Держи стресс в кулаке. Как извлечь выгоду из стрессовых ситуаций. – СПб.: Питер, 2002. – С. 11-46.
7. Малкина-Пых И.Г. Возрастные кризисы. – М.: Эксмо, 2004. – 896 с.
8. Муравов И.В. Оздоровительные эффекты физической культуры и спорта. – К.: Здоров'я, 1989. – 245 с.
9. Сандомирський М.Е. Защита от стресса. Физиологически ориентированный подход к решению психологических проблем. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 336 с.
10. Селье Ганс. Когда стресс не приносит горя. – М., 1992.
11. Тифонов Е.В., Тифонов И.Е. Психофизиология профессиональной деятельности: Словарь. – СПб., 1998.
12. Тьюбсинг Д.А. Избегайте стрессовых ситуаций: Пер. с англ. – М.: Медицина, 1993. – 144 с.
13. Щербатых Ю.В Психология стресса. – М.: Эксмо, 2006. – 304 с.
14. Шихи К.К. Фитнесс-терапия. – М.: Тера-спорт, 2001. – 324 с.

Содержание данной научной статьи представлено в виде теоретического анализа состояния разработки проблемы, стресса, стрессового состояния личности в психологической литературе и современных методов предотвращения и преодоления его последствий.

Ключевые слова: стресс, стрессовое состояние, современные методы борьбы со стрессом, последствия стресса.

The content of this scientific article is provided as a theoretical analysis of the state working out of the personal stress problem in the psychological literature and the modern methods of stress after-effects over coming.

Key words: stress, personal stress, modern methods, stress after-effects.

Шульга В.В.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті розглядаються результати дослідження мотивів навчальної діяльності учнів середньої ланки. Робиться висновок стосовно домінування широких соціальних мотивів навчання у сучасних підлітків.

Ключові слова: навчальна діяльність, мотиви, що ведуть мотиви навчальної діяльності, широкі соціальні мотиви.

Проблема підвищення ефективності навчання школярів прямо пов'язана з особливостями їхньої навчальної мотивації, при цьому, зміст і рівень розвитку навчальної мотивації розглядається як один із критеріїв ефективності педагогічного процесу, як результат діяльності освітнього закладу [2,3]. Навчальна діяльність, як і будь-яка інша складна людська діяльність, завжди полімотивована. Вивчення мотивації – це виявлення її реального рівня й можливих перспектив, зони її найближчого розвитку для кожного учня й класу в цілому. Діагностика мотиваційної сфери особистості з методологічної й методичної точки зору являє собою складне завдання. Будучи складною системою, мотиваційна сфера особистості важко піддається діагностиці. Мотиви діяльності й поведінки утворюють ядро особистості, вони є найбільш "закритою зоною", яку особистість оберігає (свідомо або несвідомо) від стороннього проникнення [3,4]. Крім того, важко підібрати універсальну методику, яка б могла діагностувала всі параметри мотиваційної сфери. Найбільш ефективними, відносно діагностики мотивів, є проєктивні методи, що вимагають високої кваліфікації психолога. Разом з тим, у педагогічній практиці та у психолого-педагогічних дослідженнях застосовуються методи й методики, які хоча й не відповідають, повною мірою, необхідним вимогам, проте дають можливість одержувати релевантні результати [2,3]. Строго говорячи, застосований у даному дослідженні метод анкетування за своїм типом відноситься швидше не до психологічних, а до соціально-педагогічних, та, можливо, до соціально-психологічних методик. Результати, отримані за допомогою спеціально складеної анкети, є вагомими й корисними, коли мова йде не про індивідуальну діагностику, а про дослідження масової вибірки (школа, клас, паралель...). Вірогідність таких результатів істотно підвищується, якщо опитування проводиться анонімно. Ясно, що це не завжди прийнятно, але в тих випадках, коли це можливо, зазначені обставини варто брати до уваги.

Для виявлення провідних мотивів навчання учнів 5-7 класів ЗОШ №63 м. Донецька складено анкету й проведено відповідне діагностичне дослідження. Анкета, що послужила основою емпіричного дослідження, базується на відомій класифікації навчальних мотивів, яка запропонована А.К. Марковою [1]. Розподіл мотивів на внутрішні та зовнішні стосовно навчальної діяльності дозволяє розглянути всі найбільш значимі й розповсюджені серед школярів варіанти навчальної мотивації.

Метою дослідження було вивчення особливостей навчальної мотивації учнів середньої ланки загальноосвітньої школи.

Відношення до навчальної діяльності й навчальна мотивація в підлітковому віці мають двоїтий характер. З одного боку, це період, який характеризується зниженням мотивації навчання, що пояснюється зростанням інтересу до навколишнього світу за межами школи, а також захопленістю спілкуванням із однолітками. З іншого боку, саме цей період є сенситивним для формування нових і більш зрілих форм мотивації.

Аналізуючи результати відповідей учнів на 1-е питання, можна побачити, що в кожному з трьох класів на перше місце серед мотивів по значимості вихо-

дять знання. Таких учнів в 5-ому класі - 33,3%, в 6-му - 34,1%, в 7-му - 31,0%. Найменше школярів мотивує бажання «бути учнем, як всі мої однолітки» та бажання їх батьків щодо необхідності навчання у школі, а бажання знайти справжніх друзів росте з кожним наступним класом. Таким чином, практично третина учнів середньої ланки вважають головною метою свого перебування в школі отримання знань, тобто на перший погляд домінує пізнавальний мотив, інтерес до знань. Відзначимо, що підлітковий вік дуже сприятливий для розвитку пізнавальних інтересів. Широкі пізнавальні інтереси в підлітковому віці, за даними дослідження А.К. Маркової, характерні приблизно для четвертої частини учнів. Ці інтереси викликають у підлітків прагнення до рішення проблемних завдань і нерідко виводять учня за межі шкільної програми.

Таблиця 1

Особливості розподілу відповідей різних класів, що вчаться, на питання «Навчання в школі необхідно мені для того,....»

№	Варіанти відповідей	5 клас		6 клас		7 клас	
		Кіл-ть учнів	%	Кіл-ть учнів	%	Кіл-ть учнів	%
1.1	мати гарний атестат	8	14,8%	4	9,1%	4	6,9%
1.2	отримати знання	18	33,3%	15	34,1%	18	31,0%
1.3	знайти справжніх друзів	0	0,0%	1	2,3%	4	6,9%
1.4	влаштуватися на роботу	6	11,1%	7	15,9%	7	12,1%
1.5	цього хочуть мої батьки	1	1,9%	2	4,5%	1	1,7%
1.6	продовжити далі своє навчання, отримати професію	14	25,9%	9	20,5%	15	25,9%
1.7	бути культурною, грамотною людиною	7	13,0%	5	11,4%	9	15,5%
1.8	бути учнем, як всі мої однолітки	0	0,0%	1	2,3%	0	0,0%
Усього		54	100%	44	100%	58	100%

У Табл.1 наведено результати відповідей учнів на 1-е питання анкети.

Однак, кількість виборів варіанту відповіді «продовжити далі своє навчання, отримати професію» змушує припустити, що, швидше за все, ці знання їм необхідні для того, щоб продовжити свою освіту в професійному руслі (5-й клас - 25,9%; 6-й - 20,5% і 7-й - 25,9%). Цей висновок підтверджується вибором відповідей на друге питання анкети «Кого, на твій погляд, повинна готувати школа?», яке стосувалось розуміння учнями основної місії школи як соціального інституту. Серед запропонованих варіантів відповідей на це питання максимальне число виборів одержав наступний – «людей, здатних до подальшого професійного навчання» (5-й клас - 27,8%; 6-й - 25% і 7-й - 29,3%). Аналізуючи результати відповідей учнів різних класів на друге питання, можна побачити, що учні кожного із трьох класів на перше місце серед мотивів ставлять подальше професійне навчання, що свідчить про намір школярів вчитися й після закінчення школи. Майже ніхто зі школярів не

вважає, що школа повинна готувати творчих особистостей. Адже, школярі не до кінця усвідомлюють, що розвиток творчого потенціалу є одним з головних пріоритетів сучасної школи.

О.М. Леонтьєв відзначає [4], що в підлітковому віці стає актуальною тенденція на зіставлення мотивів, рішення школярами питання стосовно пошуку змісту своїх дій: «Що для мене всього важливіше?», «Що для мене саме головне, що менш важливе (навчання, спорт і т. ін.)?», «Чому я роблю це так, а не інакше?». Через усвідомлення підлітком порівняльної значимості своїх мотивів у цьому віці складається усвідомлена система, ієрархія мотивів. Таким чином, ми бачимо, що на верхній позиції в ієрархії навчальних мотивів у більшості учнів середньої ланки стоїть мотив отримання знань як необхідної умови подальшого професійного навчання, котрий варто розглядати в якості широкого соціального мотиву.

Висновок про домінування широких соціальних мотивів серед численних мотивів навчальної діяльності підтверджується розподілом відповідей на питання анкети «Як ти вважаєш, що повинна давати школа учням?».

Аналізуючи результати відповідей учнів на це питання можна припустити, що на перший план серед учнів всіх класів виходить бажання отримати міцні знання по предметах: 5-й клас - 42,6%; 6-й клас - 43,2%; 7-й клас - 27,6%. Швидше за все, міцні знання потрібні для того, щоб надалі використовувати їх під час вступу до навчального закладу, який дає професійну освіту. Цей висновок підтверджує друга по популярності відповідь на питання «Як ти вважаєш, що повинна давати школа учням?», а саме – «необхідну підготовку для подальшого навчання». Подібні відповіді свідчать, що учні вже в ранньому віці замислюються про своє майбутнє, усвідомлюють соціальну необхідність оволодіння професією. Незважаючи на те, що більша частина випробуваних в усіх класах стабільно вибирають знання, як провідний мотив навчання, необхідно відзначити певну тенденцію у відповідях учнів різних класів: з кожним класом (від 5-го до 7-ого) бажання отримувати знання відходить на другий план. На перший план у старших школярів виходить турбота про своє майбутнє.

Слід особливо зазначити відповіді учнів 6-го класу, які помітно виділяються серед інших, вибираючи значно рідше такі відповіді, як «школа має готувати сумлінних, дисциплінованих працівників» і «культурних, освічених людей», але при цьому вважають, що школа повинна випускати цілеспрямованих людей, які домагаються своєї мети в житті. Крім того, 2,3% учнів 6-го класу вибрали відповідь, що нічого корисного школа не дає. Хоча кількість виборів цього варіанта відповіді мінімальне, проте, насторожує сам факт, який вимагає окремого аналізу й дослідження. Швидше за все, в основі такої негативної мотивації лежить нездатність (з різних причин) брати участь у житті класу й невміння визначати свої особисті цілі, що приводить до виникнення труднощів у школі частіше, ніж невисокі інтелектуальні здібності. Незрілість оцінок підлітка про самого себе та інших людей приводить до

труднощів у взаєминах з ними: підліток не приймає на віру думки й оцінки вчителя, часом впадає в негативізм та конфлікти з оточуючими [2,5].

Для того, щоб більш детально проаналізувати мотиви навчання, які виявляються в кожній конкретній ситуації навчальної діяльності, були запропоновані наступні питання: «Моя ціль на уроці...» і «Мені подобається робити домашнє завдання, коли...», «Для мене саме цікаве на уроці, коли...», «Вчитися краще мене спонукує...». Зведені результати відповідей на питання «Для мене саме цікаве на уроці, коли...» представлені у Табл. 2.

Серед виборів відповідей на це питання знову домінують знання, як ведучий мотив навчання. Однак, не набагато менше виборів отримав варіант відповіді «вчитель пояснює цікаво й докладно» (5 клас-37,0%, 6 клас-31,8% , 7-й клас - 25,9%). Зрозуміло, що учням потрібно давати багато нової й корисної інформації для того, щоб цей мотив «працював». Якщо ж звернути увагу на вибір учнями всіх класів відповіді «прагнення на уроці слухати й виконувати все, що сказав вчитель», що була запропонована для наступного питання анкети «Моя ціль на уроці...»(5-й клас - 35,2%, 6-й клас - 31,8%, 7-й клас 25,9%), то, незважаючи на певну конвенційність, цей вибір свідчить, що учні добре розуміють провідну роль педагога на шляху надбання ними знань.

Таблиця 2

**Особливості розподілу відповідей учнів різних класів,
на питання «Для мене саме цікаве на уроці, коли...»**

№	Варіанти відповідей	5 клас		6 клас		7 клас	
		Кіл-ть учнів	%	Кіл-ть учнів	%	Кіл-ть учнів	%
6.1	я пізнаю щось нове	21	38,9%	15	34,1%	15	25,9%
6.2	можна працювати в групі з іншими учнями	2	3,7%	3	6,8%	9	15,5%
6.3	урок незвичайний і нестандартний	2	3,7%	2	4,5%	10	17,2%
6.4	можна працювати самостійно	5	9,3%	3	6,8%	3	5,2%
6.5	вчитель пояснює цікаво й докладно	20	37,0%	14	31,8%	15	25,9%
6.6	можна висловити свою думку	0	0,0%	1	2,3%	4	6,9%
6.7	я спостерігаю за однокласниками	1	1,9%	2	4,5%	1	1,7%
6.8	я відповідаю в дошки	2	3,7%	3	6,8%	0	0,0%
Усього		54	100%	44	100%	58	100%

Варіант відповіді на питання анкети «Для мене саме цікаве на уроці, коли...», пов'язаний з організацією роботи над предметом малими групами, серед усіх респондентів закономірно привернув більшу увагу семикласників. У дослідженнях В.Ф.Моргуна встановлено [4], що принцип підбора учнів при комплектуванні малих груп має велике мотиваційне значення для розвитку пізнавального інтересу. У цілому, розвитку широких пізнавальних мотивів у підлітків сприяють застосування різноманітних методів та засобів придбання знань. Надійною основою формування пізнавальних мотивів навчання є прагнення школярів до дорослості. Їм імпонують аналіз і обговорення методів

пізнання, шляхів наукового пошуку, що дуже збагачує їх уяву щодо прийомів самостійного здобуття знань [5]. Разом із тим, підлітки через свої вікові особливості важно усвідомлюють цей тип навчальних мотивів.

Найменшу кількість виборів в кожному класі на питання «Для мене саме цікаве на уроці, коли...» отримали різні запропоновані варіанти відповідей: у 5-ому й 6-ому класах це мотив «можна висловити свою думку» (0,0% і 2,3% відповідно); а в 7-ому класу - мотив «я відповідаю біля дошки» (0.0%). Ці результати досить прогностичні і знаходяться у межах вікових норм і тенденцій.

Висновки

1. Дане дослідження показало, що провідним мотивом навчальної діяльності для сучасних підлітків стають знання. Однак, більш детальний аналіз різноманітних навчальних мотивів розширив розуміння цього факту: школярів цікавлять знання не самі по собі, вони не є істинним пізнавальним мотивом, якій лежить усередині навчальної діяльності. Учні бачать у знаннях умову своєї подальшої професіоналізації й соціалізації. Таким чином, у сучасних умовах необхідно розглядати мотив отримання знань в аспекті широких соціальних мотивів.

2. Сучасні уявлення щодо формування позитивної навчальної мотивації характеризуються прагненням задіяти якомога більш широке коло мотивів: мотиви пізнання, компетентності, мотив спілкування з вчителем та однолітками й поваги з їх боку, мотив досягнення, мотиви особистої відповідальності та атрибутивності.

3. Підлітки багато говорять про майбутнє, але реальна їхня навчальна мотивація багато в чому визначається безпосередніми потребами й прагненнями. Тому розвиток навчальної мотивації варто проводити через актуальні потреби підлітка. Центральне місце серед мотивів поведінки в середніх класах займає мотив самоствердження. Це відкриває можливості розвивати мотивацію навчання через зміцнення самооцінки школяра, розвиток довільності поведінки, стратегії подолання труднощів.

Література

1. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. – М., 1990. – 212 с.
2. Мыльников Д. Мотивация и проблемы в обучении // Народное образование. – 2002. – №9 – С. 123 -130.
3. Осипова И. Формирование учебной мотивации школьников//Лучшие страницы педагогической прессы. – 2004. – №1. – С. 76-82.
4. Подласый И. П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
5. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. – М.: Изд-во «Академия» - 2001. – 288с.

В статье рассматриваются результаты исследования мотивов учебной деятельности учащихся среднего звена. Делается вывод о доминировании широких социальных мотивов учения среди современных подростков.

Ключевые слова: учебная деятельность, мотивы, ведущие мотивы учебной деятельности, широкие социальные мотивы.

In the article the results research of motives learning activities of students middle management. It is concluded about the dominance of larger social motives for learning among today's teens.

Keywords: educational activities, motivations, motives leading educational activity, larger social motives.

Ющенко Я.І.

КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЛЬОВА УЗГОДЖЕНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ ЯК ЧИННИКИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

У статті описані результати дослідження впливу компліментарності та функціонально-рольової узгодженості подружжя на задоволеність шлюбом, найважливішої умови стабільності й благополуччя подружньої пари. Характер подружніх стосунків багато в чому залежить від ступеня узгодженості сімейних цінностей чоловіка і дружини та рольових уявлень про те, хто й якою мірою відповідає за реалізацію певною сімейної сфери.

Ключові слова: задоволеність шлюбом, комплементарність, функціонально-рольова узгодженість, сім'я, комунікативні стосунки.

У даний час у суспільство наявні ускладнення у зв'язку зі зміною соціальних орієнтацій. Перехід країни до умов якісно нових економічних стосунків вплинув на структуру багатьох сімей як малих груп, породивши незвичні для них внутрішньогрупові зміни. У свою чергу, ці внутрішньогрупові зміни ведуть до підвищення рівня внутрішньої конфліктності сім'ї, а також до зростання кількості розлучень і зниження рівня народжуваності. У зв'язку з цим актуальність дослідження чинників, що впливають на якість шлюбу, для всебічної діагностики і корекції родинних стосунків при наданні психологічної допомоги сім'ї різко зростає.

Сім'я виступає як культурна спільність - спільність людей, яких пов'язує певна єдність життєвих цінностей, рольових уявлень про те, хто й якою мірою відповідає за реалізацію певної сімейної сфери, єдність позиції у взаєминах внутрісімейних, у взаєминах з суспільством і т. ін. Саме характер цих функцій зумовлює зміст, форми і критерії стабільності шлюбу. Неузгодженість є однією з причин рольової невідповідності в подружній парі, що, у свою чергу, є конфліктогенним фактором, який дестабілізує міжособистісні взаємини в родині.